

ÖNKÉPEK HELVÉCIÁBÓL

Hajdú Farkas-Zoltán, a Bookart kiadó *Svájci írók* sorozatának szerkesztője válaszol Jakabffy Tamás kérdéseire

■ *Honnan, kitől ered a Bookart Svájci írók sorozat ötlete?*

A sorozat ötlete 2010. március 18-án született meg Zürichben. Akkoriban Ludwig Hohlt fordítottam, aki noha a német nyelvű svájci irodalom egyik legérdekesebb és legelismertebb egyénisége, mindaddig ismeretlen volt a magyar olvasók számára. Ezért úgy terveztem, hogy kiegészítem a kötetet a Hohlt még személyesen ismerő svájci értelmiségiekkel készített interjúkkal. Így jutottam el többek között Werner Morlanghoz, a megbecsült svájci irodalomtudóshoz, akivel nemcsak Hohlról beszélgettünk, hanem a magyar irodalomról is, amelyet – bevallom, meglepetésemre – ő nagyon jól ismer. Aztán szó esett a többnyelvűségről, arról, hogy a svájci és az erdélyi magyar értelmiség egyik megkülönböztető jegye, hogy két vagy három nyelvben és kultúrában is otthonosan mozog. Innen meg már egyenes út vezetett Jászi Oszkár „keleti Svájc” modelljéhez, amely javaslat minden bizonnyal a legszebb jövőképet vázolta fel a Trianon utáni Erdély népei számára. Hozzá kell tennem, hogy ekkoriban olvastam a Pro Helvetia pályázatát, a „Swiss List”-et is, amely svájci írók műveiből készült külföldi könyvsorozatokat kívánt támogatni, de annyira nem ismertem a svájci irodalmat, hogy bátorságom lett volna válogatni. Werner Morlang dolgozószobájában született meg a sorozat ötlete, aki kérésemre szívesen elvállalta a válogatás feladatát. Így lett ő a sorozat mentora.

Ki és milyen kritériumok szerint választotta ki a fordítanivalót? Mennyire játszott szerepet a „benn-

**A svájci irodalom
többnyelvűségét
sorozatunk tudatosan
tükrözi: a kilenc
kötetből egy olasz
nyelvű, egy francia
és hét német.**

szülött-svájci” irodalmi kanonizáció a szelekcióban, és mennyire a fordítók? (Esetleg korábban voltak fordítók, mint kiszemelt művek?)

A válogatást Werner Morlang javasolta. Én csak egyetlen könyvet kértem, Ludwig Hohl *Hegymenet* című regényét, amelyet méltán tart a kritika a „hegymászó-irodalom” legkiemelkedőbb alkotásának. Ezenkívül abban egyeztünk meg, hogy prózaköteteket koncentrálnak, a magyar olvasók által már ismert „nagyágyúkat” (Dürrenmatt, Frisch, Walser, Ramuz stb.) kihagyjuk, és hogy nem a bestseller, a lektűr felé tendálunk. Egy-két fordító kivételével, akikkel már volt a kiadónak jó tapasztalata, a többieket utólag kértük fel a közös munkára.

Mennyire vehető számba tudatosan alkalmazott szempontként a svájci többnyelvűség (plurikulturalitás) a magyarul kiadott, illetve kiadni tervezett munkák kiválasztásában?

A svájci irodalom többnyelvűségét sorozatunk tudatosan tükrözi: a kilenc kötetből egy olasz nyelvű, egy francia és hét német. Igaz, Svájcban van egy negyedik hivatalos nyelve is, a rétoromán, a fiatal és tehetséges rétoromán író, Arno Camenisch egy ideig kísérletezett is a többnyelvű prózával, de újabban ő is csak németül ír.

Sorozatunkat Piero Bianconi *Családfa* című kötete nyitotta, egy ticinói családtörténet, amelynek mozzanatai megdöbbentően hasonlítanak a 20. század eleji, Amerikába kivándorló székelyek történeteire. A könyv sok előítéletet segít lebontani, jócskán árnyalja a gazdag Svájcra kialakult közhelyes képünket. A pompás fordítás szerzője Lukácsi Margit, aki a Pro Helvetia jóvoltából Ticinóban, a Bianconi család számos utódjának odaadó segítségével ültette át magyarrá a sajátos svájci olasz nyelven írt szöveget.

A francia nyelvű svájci irodalmat Nicolas Bouvier képviseli *Világunk járása* című csodás útleírásával. Lehet, hogy ma azt hisszük, az egyre könnyebbé váló világjárás idejében nem sok újjal szolgálhat az útirajz, de ez a rendkívül költői érzékenységgel megírt kötet valódi meglepetéseket tartogat. Ennél karizmatikusabb regényt ritkán nyílt alkalmam olvasni, tegyem hozzá: Ádám Péter mesteri fordításában.

A német nyelvű fordítások közül elsőként Adelheid Duvanel *Anyám kalapjára* című novelláskötetét említeném. Ő végtelenül érzékeny író, s grafikusként is nagyon tehetséges volt. Bázeli, jómódú családból származott, de már serdülő lányként fellázadt a polgári konvenciók ellen. Joe Duvanelhez, a bohém festőhöz és zenészhez ment feleségül, akinek abban az időben Jánossy Ferenc, az ’56-ban Svájcba emigrált magyar festő volt a legjobb barátja; „Fircinc”-nek becézték, a kötet több novellájában is szerepel. Ezek a történetek különben egytől egyig éles látású pillanatfelvételek, összetett emberi viszonyok feszesen megírt, találó pszichogramjai. Mesteri prózaminiatúrák, amelyek a kilátástalanság labirintusába vezetik az olvasót.

A magyar nyelvterületen is már ismert Urs Widmertől a *Kék szifont* jelentettük meg. Ez a szédítően dinamikus történet szürreális időutazásra invitálja az olvasót, a könyv főhőse ugyanis felül a bázeli vonatra, hogy hazautazzék, s egyszerre csak felnőttként a múltban találja magát, gyermekkorai családi házában. Az író apja, Walter Widmer híres műfordító volt, fia csodaszép könyvet írt róla (*Apám könyve*), magyarul is megjelent. De itt hadd említsek meg egy másik Urs Widmer-könyvet is, a *Zarándoklatot*, amelyet Valentin Lustiggal, a kolozsvári származású, világhírű festővel közösen írtak, s amelyből jócskán fogunk idézni a sorozat tizedik kötetében.

A rövidpróza remekműveként tartják számon, holott – alcíme szerint is – „volta-képpen regény”: ez a szokatlan nyelvi intenzitású *Jakob alszik*, Klaus Merz műve. A *Die Zeit* méltatása szerint a könyvben összesűrűsödő emberi sorsokról vaskos re-

gényt lehetett volna írni. De Merz nem ezt teszi, hiszen tudja, hogy *valójában* mi történt, s hogy azt miképpen kell elmondani. Ritkán olvasni ekkora lélegzetű rövidprózát.

Gerhard Meiert még a svájci irodalomban jártasabb olvasók közül sem ismeri mindenki, noha kisregényei világirodalmi színvonalúak. Fiatalkorában jó tollú költőnek számított, aztán elhatározta, hogy családot alapít, és felhagy az irodalommal. Húsz évig egy lámpagyár formatervezője volt, negyvenévesen tüdőbajt kapott, s a hosszan tartó lábadozás alatt (gyermekai felnőttként már saját útjukat járták) elhatározta, hogy újra írni fog. Azzal kezdte, hogy felnőtt fejjel még egyszer átrágtá magát a német nyelvtanon. Kisvártatva felmondta a lámpagyári állását. Versekkel kezdte, később áttért a prózára. *A Holtak szigete* az *Amraini tetralógia* első regénye, két jóbarát, Baur és Bindschädler olteni sétájának a története, amely során múltból származó képek bukkannak elő és ékelődnek a történet szövedékébe, hogy az emlékezet falain létrehozzák a lélek kiállítótermét. A regény nagyon összetett, több szálon fut a cselekmény, szóval nem „olvastatja magát”. Nagy meglepetésünkre a magyar kritika kitörő lelkesedéssel fogadta.

A napokban megjelenő, már említett Ludwig Hohl-regényt, a *Hegymenetet* Erőss Zsolttal közösen szerettük volna bemutatni a magyar olvasóknak. Sajnos ma már csak emléket tudunk állítani vele ennek a nagyszerű embernek.

Novemberben jön még a világhírű Peter Bichsel *Enyhe szellő a tenger felől* című rövidpróza-kötete, amelyet a kritika már megjelenésekor beemelt a svájci irodalmi kánonba. Kilencedik szerzőnk Markus Werner, akinek a regénye, a *Nemsokára* tulajdonképpen egy a halál küszöbén álló férfi párbeszédnek álcázott monológja. De a főhős keserű, már-már cinikus humorral megrajzolt vilásképe egy pillanatilag sem engedi elérzékenyülni az olvasót, egészen új, meglepő szemszögből ábrázolva a sorsfordulat, sorsdöntő elhatározás előtt álló embert.

A magyar olvasó irodalmi elvárásaiban a többféle léptékű közösségi – illetve legszélesebben nemzeti – sorskérdések előkelő szerepet játszanak. Svájc, amelyet messze elkerültek a „történelmi sorsfordulók”, kitermelt-e olyan irodalmi csúcsteljesítményeket, amelyekben a történelem, a sors, a végzet drámai alkotóelemként értékelhető?

A „nemzeti sorskérdésekkel” irodalmi szempontból az a „baj”, hogy partikulárisak. Író legyen a talpán, aki ilyen témából világirodalmi értékű művet képes alkotni. De én a „nemzeti sorskérdéseket” és azt, hogy az irodalomban a történelem, a sors, a végzet drámai alkotóelemként jelenhetnek meg, nem venném egy kalap alá. Ha egy kicsit alaposabban megnézzük, a svájciaknak is volt éppen elég bajuk a történelem során, végső soron annak köszönhetik függetlenségüket, hogy egyik nagy szomszédjuk sem vette volna jónéven, ha a másik anektálja őket. Hát ezek a „nagyhatalmi féltékenykedések” évszázadokon keresztül (utoljára a második világháború alatt) éppen eleget „stresszelték” a függetlenségüket féltő svájciakat. Van Peter Bichselnek erről egy kitűnő tanulmánya, amelyben pontosan megvilágítja, hogy mi a probléma ezekkel a „történelmi sorsfordulókkal”, *A svájci ember Svájca* címmel le is fordítottam, benne lesz a sorozat tizedik kötetében.

Volt-e olyan célja a könyvsorozat szerkesztőjének, hogy a magyar olvasóközönség körében kevésbé ismert irodalmi formátumok, szerkezetek, „műfajok”, (regény)struktúrák felé perspektívát nyisson? Hiszen akár a témaválasztásban, akár az írói nézőpont(ok)ban, akár bizonyos művek formai szerkesztettségében találkozunk a nálunk hagyományostól meglehetősen eltérő megoldásokkal.

A második világháború utáni svájci próza élvonulatának egyik jellemzője a minimalizmus. Ere sorozatunkban több példa is van, elég, ha csak Gerhard Meier, Klaus Merz vagy Peter Bichsel könyvét említem. De emellett van hagyományosabb családregény (Piero Bianconi) és útleírás (Nicolas Bouvier) is. Mint már jeleztem, a könyveket Werner Morlang válogatta ki, akinek – meggyőződésem – pompás irodalmi ízlése van.

A könyvvásárló olvasó – legyen bármennyire idealista – sejtí, hogy nem csupán a Bookart önerőre támaszkodó, „heroikus” vállalkozásáról van szó a Svájci írók esetében. Valószínűleg a svájci kultúrdiplomácia, illetve ottani támogatók is a „színpalak mögött” állnak... Legalábbis a budapesti könyvfesztiválon önálló sátorral (!) képviselt piros könyvsorozat erre mutat. Mennyire célozta meg a kiadó az üzletileg potensebb magyarországi piacot? Vagy esetleg épp ez volt az elsődleges „célcsoport”?

Amennyiben a kérdés második része arra vonatkozik, hogy a Bookart a magyarországi, esetleg jobb anyagi lehetőségekkel rendelkező közönséget célozta-e meg, akkor azt kell mondanom, hogy kiadónkban az elsődleges célcsoportot úgy hívják, hogy *az összes, olvasni szerető, a világra kíváncsi magyar ember*. Köteteink mind Erdélyben, mind Magyarországon elérhetőek, és megfizethető áron kerülnek forgalomba. Egy könyvkiadó új termésének bemutatására természetesen a könyvvásárok, könyvfesztiválok jelentik a legfontosabb fórumot. A Bookart hisz a nyomtatott könyv jövőjében, ezért számunkra természetesnek tűnik, hogy minden évben három fontos eseményre koncentráljunk: a Budapesti Nemzetközi Könyvfesztiválra, a Könyvhétre és a Marosvásárhelyi Nemzetközi Könyvvásárra, ahol önálló stand nélkül képtelenség lenne felhívni az olvasók figyelmét legújabb kiadványainkra.

Ami a kérdés első részét illeti: kötvé hiszem, hogy a könyvvásárló olvasót, ha kezébe vesz egy új kiadványt, az érdekelné, vajon honnan volt pénze a kiadónak erre a szép darabra. Feltéve, ha nem valamelyik konkurens kiadó munkatársa. Hadd pontosítsak: a Bookart sem idézőjelben, sem anélkül nem heroikus vállalkozás. Csak szellemi és gazdasági vállalkozás, mint minden egészséges könyvkiadó. De csak olyan könyveket jelentetünk meg, amelyeket mi is nagy érdeklődéssel és élvezettel olvasunk – lehetőleg önerőből. S ez így talán már szokatlannak tűnő jelenség. A svájci sorozat köteteit különben egyetlen intézmény támogatta, a Pro Helvetia, a svájci állam kulturális alapítványa. Ez azt jelenti, hogy a „Swiss List”-program büdzséből kifizették a fordításokat. Nem a kiadónak, hanem egyenesen a fordítóknak, ami – tegyük hozzá, az általános kelet-európai gyakorlat ellenére – a legméltányosabb megoldás. Tekintettel a sorozat igényes (ezáltal költséges) kivitelezésére, természetesen magyarországi és romániai alapítványoknál is pályáztunk. Minden alkalommal eredménytelenül.

Nem titok, hogy a kilenc eddig megjelent kötet után a kiadó már készíti a tizediket. Merre folytatódik a sorozat, és milyen szélesebb perspektíváról tudhatunk?

Tizedik kötetünk („...ennyit a fantáziámról” – svájci írók a Bookartnál) a sorozat záró darabja lesz, amelyben a kilenc szerzőt tanulmányokkal, interjúkkal, recenziókkal és fényképekkel szeretnénk közelebb hozni a már említett olvasói célcsoporthoz.